

Carlo M. Lucarini

TEXTKRITISCHES
ZU AGATHARCHIDES VON KNIDOS
UND ZU MARKIANOS VON HERAKLEA*

Im Rahmen meiner geplanten Sammlung der kleinen und fragmentarischen Geographen des Altertums (*Geographi antiqui vel minores vel quorum fragmenta extant*) habe ich mich mit dem Text des Agatharchides von Knidos (2. Jh. v. Ch.) und des Markianos von Heraklea (nach Ptolemaios) beschäftigt. Hier werde ich versuchen, einige Stellen zu emendieren.

Agatharchides, *De mari Erythraeo* 7, S. 140 Henry:¹

Καὶ τῷ μὲν Ὄρφεῖ κιθαρίζοντι διὰ φιλομουσίαν τὰ ὅρη καὶ τὰς πέτρας ἀκολουθεῖν, κρέα δὲ ὀπτώμενα τῶν Ήλίου βιῶν φωνὴν προϊέσθαι ἀνθρώποις συνετήν. Τῶν δὲ μετηλλαχότων τὸν βίον ἐπὶ σχολῆς πρὸς Ὀδυσσέα διεξέρχεσθαι παντοδαπῇ ἀδολεσχίᾳν.

Der partitive Genitiv τῶν μετηλλαχότων τὸν βίον braucht einen Akkusativ, und ich würde τὸν βίον <τινὰς> ἐπὶ σχολῆς schreiben.

Ebenda 50, S. 165 Henry:

ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀπηγγέλθω τοῦ παραδόξου χάριν· τί γὰρ ιδιώτερον ἢ λέοντας μὲν ἐκχωρεῖν κώνωψιν, ἀνθρώπους δὲ σώζεσθαι ύπὸ τοιούτου κινδύνου;

Aus dem Vorhergehenden ergibt sich, daß das *παράδοξον* darin besteht, dass das Mückensummen die Löwen (die sonst die Menschen angreifen) vertreibt: nicht die schlichte Tatsache, dass die Menschen den Löwen entkommen, sondern dass sie das dem Mückensummen zu verdanken haben, ist für Agatharchides/Photios verwunderlich. Ich würde δὲ <οὕτῳ> σώζεσθαι schreiben.

* Ich bedanke mich bei Herrn Kollege Dr. D. Keyer (Sankt Petersburg), der mir seine Beobachtungen mitgeteilt hat.

¹ Text nach Henry 1974.

Ebenda 71, S. 174 Henry:

Ότι ο ρίνόκερως ἐλέφαντος μὲν οὐ λείπεται, τῷ δὲ ὄψει καταδεέστερος ὑπάρχει. Χρῆμα δὲ ἔχει πύξις παρεμφερὲς εὐτελεῖ καὶ τὴν ἀφήν του δέρματος.

Schon eine sorgfältige Lektüre des abgeschriebenen Abschnittes legt nahe, dass etwas ausgefallen ist. Man könnte an ἐλέφαντος <μήκει> μέν denken,² aber die Parallelstelle bei Diodorus (3, 71) spricht für eine andere Lösung:

ἔστι γὰρ ζῶν ὁ καλεῖται μὲν ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ρίνόκερως, ἀλλκῇ δὲ καὶ βίᾳ παραπλήσιον ἐλέφαντι, τῷ δὲ ὄψει ταπεινότερον. Τὴν μὲν δορὰν ἴσχυροτέραν ἔχει, τὴν δὲ χρόαν πυξοειδῆ.

Ich würde ergänzen: ἐλέφαντος <ἀλκῆ> μέν ... καὶ <ἰσχυρὰν> τὴν ἀφήν.

Ebenda 80, S. 177 Henry:

Εἴτα ἀπὸ τῆς λίμνης συμβέβληκεν ὁ Νεῖλος, ὅχετοῦ διά τινων ἀραιωμάτων εἰς τὸν κοιλότατον ὑπερθέοντος τόπον.

Statt ὑπερθέοντος ist vielleicht ὑπορρέοντος zu schreiben.

Ebenda 82, S. 178 Henry:

Ἐν τῇ νυκτὶ πρὸς μέρος περιπολοῦσιν, ἔχοντες παντοίας τοῖς μεγέθεσι σκαφίδας. Ό δὲ ἐν ταῖς πέτραις λίθος τὴν μὲν ἡμέραν ὑπὸ τοῦ φέγγους κρατούμενος διὰ τὸ πνύγος οὐ γίνεται σύνδηλος· σκότου δὲ ἐπιστάντος, ἐν ᾧ ποτ' ἂν ἦ πεφυκώς, διαλάμπει πάντοθεν. Ό δὲ συνιδὼν φύλαξ τηλικοῦτον περιέθηκεν ἄγγος σημείου χάριν περὶ τὸ διαστήλβον, ἥλικον ἂν ἦ τοῦ θεωρουμένου φαντάσματος τὸ μέγεθος· εἴτα τὴν ἡμέραν ἐπερχόμενος, ισοπληθῆ τῇ προειρημένῃ περιτεμών πέτραν, τοῖς ἐκλεαίνειν δυναμένοις τεχνίταις παραδίδωσιν.

noctu divisis agminibus circumvagantur, vasis ligneis variae magnitudinis instructi. Nam intra petras lapis interdiu quia a luce superatur propter solis splendorem non fit manifestus, sed ingruente noctis umbra, ubicumque loci nascitur, ab omni parte resplendet. Quo observato custos signi causa id quod splendet tanto circumdat vase, quantam visae imaginis magnitudinem esse arbitratur. Per diurnam postea lucem

² Vgl. Burstein 1989, 119, der allerdings keinen Texteingriff vorschlägt.

accedens, quum aequalem priori designationi partem saxi exciderit, magistris laevigandi peritis segmentum tradit.³

Ich finde *ἴσοπληθῆ τῇ προειρημένῃ* problematisch; das Partizip bezieht sich offensichtlich auf *σκαφίς*, aber ich glaube nicht, daß dieses Substantiv unausgesprochen bleiben kann, zumal das Synonyme *ἄγγος* im dazwischenliegenden Text vorkommt. Darüber hinaus ist *ἴσοπληθῆ* („equal in number or quantity“ LSJ, „pari copia vel numero“ Stephanus) befremdlich. Ich würde den Text auf die folgende Weise wiederherstellen: *ἴσοπλατῇ* („equal in breadth“) *τῇ προειρημένῃ <σκαφίδι> περιτεμών*.

Ebenda 84, S. 179 Henry:

τῆς δὲ χώρας ἡ μὲν εἰς τὴν μεσόγειον ἀνατείνουσα πλήρης ἐλεφάντων καὶ ρινοκέρων καὶ ταύρων καὶ ὄῶν.

Πινόκερως gehört zur dritten Deklination, und wir müssen deswegen *ρινοκερώ<τω>ν* schreiben.

Ebenda 95, Ss. 181–182 Henry:

„Οτι τὴν ἀστυγείτονα τῆς ὁρεινῆς χέρσου Δεβαὶ κατοικοῦσιν, οἱ μὲν νομάδες, οἱ δὲ γεοῦχοι. Ὡν κατὰ μέσην τὴν χώραν ποταμὸς διαφέρεται τριμερῆς μὲν τῇ φύσει, ψῆγμα δὲ χρυσοῦ κατάγων οὗτο σύνδηλον τὴν δαγίλειαν ἔχων ὥστε τὴν Ἰλὺν τὴν πρὸς ταῖς ἐκβολαῖς συνηγμένην πόρρωθεν ἀποστίλβειν. Οι δὲ τὸν τόπον οἰκοῦντες τῆς μὲν ἑργασίας εἰσὶ τῆς τοιαύτης ἄπειροι· φιλόξεινοι δὲ εἰς ὑπερβολὴν οὐ πᾶσιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ τοῖς ἀπὸ Πελοποννήσου διεκβάλλουσι καὶ Βοιωτίας διά τινα μυθικὴν ἀφ' Ἡρακλέους ιστορίαν.

Ist vielleicht *δαγίλειαν* in *διάλαμψιν* zu emendieren? (Vgl. Diod. 3, 3, 8: *διαλάμπει* καὶ *πόρρωθεν* *δῆλός ἐστιν*). Statt *διεκβάλλουσι* („march through“ LSJ) würde man *διαβάλλουσι* („pass over, cross“) erwarten.

Ebenda 97, S. 183 Henry:

Ἐπὶ δὲ τῆς μεσογείου δρυμοὶ συνεχεῖς στείχουσι καὶ μεγάλοι.

Στείχω (ein überwiegend poetisches Verb) bedeutet „walk, march in line“ (LSJ), aber die Wälder bewegen sich nicht. Ich würde schreiben *στοιχοῦσι* („to be in rows“).

³ Übersetzung von Müller 1855, 171.

Ebenda 99, S. 184 Henry:

οὐ μὴν ἀλλὰ κἀπειδὸν οὐ δύνωνται τὴν ζωὴν παιδαγωγεῖν παραπλησίως εὐσταθῆ, διαπνεομένου τοῦ σώματος ὑπ’ ἀκράτου καὶ τμητικῆς δυνάμεως καὶ τὴν σύμμετρον πύκνωσιν ἐπὶ πλεῖον ἀγούσης ὥστε ἄγειν εἰς ἔκλυσιν ἐσχάτην.

ἀγούσης ist mir unverständlich; vielleicht ἀραιούσης?

Ebenda 102, S. 186 Henry:

εἰ δὲ μὴ πόρρω διεστηκοῦσιν τὴν οἰκησιν κατεῖχον τῶν ἐπὶ πάντα τόπον τὰς δυνάμεις στρεφόντων, οἰκονόμοι τῶν ἀλλοτρίων ἢν ύπῆρχον οἱ κύριοι τῶν ἴδιων ἄθλων, τῆς ῥᾳθυμίας ἀδυνατούσης τὸ ἐλεύθερον πλείω χρόνον διατηρεῖν.

Στρεφόντων passt keineswegs in den Zusammenhang; man würde τρεπόντων erwarten.

Marcianus, *Periplus maris externi* 1, 15:⁴

Τῶν δὲ ἀριστερῶν τῆς Ἀσίας μερῶν ἡ τῆς ἡπείρου καὶ τῶν θαλασσῶν θέσις τοῦτόν πως διάκειται τὸν τρόπον (χρὴ γὰρ κάνταῦθα πρὸ τῶν κατὰ μέρος ὄνομασιν τὰς καθόλου δηλῶσαι προστηγορίας καὶ τὴν θέσιν σημῆναι τῶν τόπων). Πλέοντι τοίνυν τὸν Ἀράβιον κόλπον καὶ ἀριστερὰν ἔχοντι τὴν ἡπειρον πρώτη μὲν ἐστιν ἡ καλουμένη Εὐδαίμων Ἀραβία παρὰ ὅλον τὸν Ἀράβιον διήκουσα κόλπον μέχρι τοῦ προρρηθέντος Ἀραβίου πορθμοῦ.

Πλέοντι ist zu vague, und wir brauchen etwas, das die Schifffahrtsrichtung bestimmt. Da die Fahrt in Nord-Süd-Richtung fortgeht, sodass das Schiff das Rote Meer verlässt, konjiziere ich <ἐκ>πλέοντι τοίνυν τὸν Ἀράβιον κόλπον, vgl. *Per. mar. ext.* 1, 12 (ἐκπλεύσαντι δὲ τὸν κόλπον καὶ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν); 2, 3 (ἐκπλέοντι γὰρ τὸν Ἡράκλειον πορθμὸν καὶ πρὸς τὸν ὥκεανὸν ἐπειγομένῳ).

Ebenda 1, 16:

Εἴθ' ἔξῆς τὸ τῶν Σινῶν ἐστιν ἔθνος καὶ ἡ τούτων μητρόπολις, ἡτις Θῖναι προσαγορεύεται, ὅριον τῆς ἐγνωσμένης γῆς καὶ ἀγνώστου τυγχάνουσα.

⁴ Text nach Müller 1855. B. M. Altomare hat eine neue kritische Ausgabe schon 2010 angekündigt, vgl. academia.edu/8770681/FOR_A_NEW_CRITICAL_EDITION_OF_MARCIANUS_OF_HERACLEA. Vgl. auch Marcotte 2000.

Ich würde καὶ <τῆς> ἀγνώστου ergänzen, vgl. *Per. mar. ext.* 1, 37 (ὅπιον εἶναι τῆς ἐκτὸς Γάγγου Ἰνδικῆς καὶ τῆς ἐκτός).

Ebenda 17 a:

Ἡ Εὐδαίμων Ἀραβία περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων ταῖς πλευραῖς τῆς τε Πετραίας Ἀραβίας καὶ ἔτι τῆς Ἐρήμου Ἀραβίας καὶ τῷ νοτίῳ μέρει τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τίγριδος ποταμοῦ, <ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν μέρει τε τοῦ Περσικοῦ κόλπου> καὶ μέρει τῆς Ἰνδικῆς θαλάσσης, ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, <ἀπὸ δὲ δύσεως τῷ Ἀραβίῳ κόλπῳ>. Τὴν δὲ θέσιν τοιαύτην τινὰ ἔχει.

Die Ergänzungen stammen von Müller (vgl. Ptolem. *Geogr.* 6, 7, 1): auf diese Weise würden Arabiens Grenzen in der Reihenfolge Nord-Ost-Süd-West beschrieben. Ich würde den Text auf die folgende Weise wiederherstellen: τοῦ Τίγριδος ποταμοῦ, <ἀπὸ δὲ δύσεως τῷ Ἀραβίῳ κόλπῳ, ἀπὸ δὲ ἀνατολῆς μέρει τε τοῦ Περσικοῦ κόλπου> καὶ μέρει τῆς Ἰνδικῆς θαλάσσης, ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ. Diese Rekonstruktion zeigt einen evidenten Vorteil gegenüber derjenigen von Müller, indem sie nur einen Textausfall voraussetzt. Hinzu kommt, dass die von mir konjizierte Beschreibungsfolge (Nord-West-Ost-Süd) auch anderswo vorkommt (*Per. mar. ext.* 1, 20; 1, 23; 1, 26).

Ebenda 46:

Τῶν δὲ σταδίων τοῦ περίπλου τούτου τὸν ἀριθμὸν οὐ ράδιον ἀναγράψαι. Ἔσται δὲ μηδενὶ ἄλλῳ εὐμαρές <τὸν> ἔχομενον περίπλουν <τὸν> μετὰ τὸν Σινῶν ὄρμον δηλῶσαι σαφῶς ἢ θείῳ τινὶ γνώστῃ, μήτε τὰ πρὸς τὴν μεσημβρίᾳ παρὰ τὴν ἀγνωστὸν διήκοντα γῆν σαφῇ καταστῆναι τοῖς ἀνθρώποις, μήτε τὴν παρὰ τὴν ἐφάν μετὰ τοὺς Σίνας ἀγνωστὸν γῆν.

Ich glaube, dass καταστῆναι mit dem aktiven Aorist καταστῆσαι ersetzt werden muss, vgl. Eus. *Praep. Evan.* 6, 10, 50 (τάδε σοὶ σαφῇ καταστήσω).

Ebenda 2, 18:

Οἱ μὲν οὖν τῆς Ἰβηρίας περίπλους ὁ παρὰ τὸν ὥκεανὸν τὸν δυτικὸν καὶ τὸν ἄρκτῶν τυγχάνων ἀπὸ τῆς Κάλπης τοῦ ὄρους καὶ τοῦ Ἡρακλείου πορθμοῦ μέχρι τῆς Πυρήνης τοῦ ὄρους καὶ τοῦ πέρατος αὐτοῦ τοῦ ἄρκτών, τοῦ καλουμένου Οἰάσσω, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Ich würde ergänzen: τοῦ ἄρκτών, <τοῦ ἀκρωτηρίου> τοῦ καλουμένου Οἰάσσω, vgl. *Per. mar. ext.* 2, 16 (ἀπὸ τοῦ Οἰάσσω τῆς Πυρήνης

άκρωτηρίου) 2, 18 (ἐπὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Πυρήνης τὸ Οἰάσσω λεγόμενον); *ibid.* (μέχρι τοῦ Οἰάσσου ἀκρωτηρίου τῆς Πυρήνης); 2, 20 (κατὰ τὸ Οἰάσσω ἀκρωτήριον); 2, 21 (ἀπὸ τοῦ Οἰάσσου ἀκρωτηρίου τῆς Πυρήνης).

Ebenda 2, 36:

Ἐχει δὲ ἐν αὐτῇ [scil. Germania] ἔθνη ξη̄, πόλεις ἐπισήμους ὅδ̄, ὅρη ἐπίσημα ζ̄, ποταμοὺς ἐπισήμους ιδ̄, Κιμβρικὴν χερσόνησον, λιμένα ἐπίσημον, Ὄρκύνιον δρυμόν, Γαβρήταν ὕλην.

Wir müssten liména ἐπίσημον <α’> ergänzen, vgl. *Per. mar. ext.* 1, 25 (ἀκρωτήριον ἐπίσημον α’); 1, 33 (ὅρος μέγιστον α’, ποταμὸν μέγαν α’, λιμένα ἐπίσημον α’); 1, 36 (αἰγιαλὸν μέγαν α’); 1, 38 (λιμένα ἐπίσημον α’); 1, 47 (ὅρος ἐπίσημον α’); 2, 10 (λιμένα ἐπίσημον α’).

Marcianus, *Epitome peripli Menippei* 3:⁵

Αμέλει τῆς μὲν Εὐρώπης τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος ἀτελῶς περιέπλευσε [scilicet Timosthenes Rhodius], τὰ δὲ περὶ τὸν Ἡράκλειον πορθμὸν οὔτε τῆς καθ’ ήμᾶς οὔτε τῆς ἔξω θαλάσσης ἵσχυσε γνῶναι. Ταύτα δὲ καὶ κατὰ τὴν Λιβύην πέπονθεν, ἀπὸ τῆς Καρχηδόνος πάντας τοὺς ἐπέκεινα περὶ τὸν Ἡράκλειον πορθμὸν περί τε τὴν ἔξω θάλασσαν ἀγνοήσας τόπους.

Nach ἀπὸ τῆς Καρχηδόνος πάντας τοὺς ἐπέκεινα lautet die Wiederholung der Worte περὶ τὸν Ἡράκλειον πορθμὸν περί τε τὴν ἔξω θάλασσαν als eine unangebrachte Begrenzung, die die ganze nordafrikanische Küste von Karthago bis Gibraltar ausschliesst: es handelt sich, glaube ich, um eine Interpolation.

Ebenda 5:

Πάντες, ως εἰπεῖν, ὅσοι περίπλους ἔγραψαν, περὶ μὲν τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία καὶ λιμένας καὶ νήσους ἡ οὐδὲν ὄλως ἡ βραχέα τινὰ καὶ ῥάδιας τῆς διορθώσεως ἀξιωθῆναι δυνάμενα διεφώνησαν: περὶ δὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν σταδίων τῶν αὐτῶν πόλεων καὶ νήσων καὶ λιμένων πολλὴν τινὰ διαφορὰν ἐποιήσαντο.

Es spring sofort in die Augen, dass die χωρία in der zweiten Liste unerwähnt bleiben; wenn man denkt, dass in unserem einzigen Überlieferungsträger

⁵ Zu diesem Text vgl. auch Diller 1952, 147 ff.

(*Par. suppl. Gr.* 443) ein Seitenwechsel nach πόλεων eintritt (F. 54–55), so wird jeder mir zustimmen, dass die Ergänzung πόλεων <καὶ χωρίων> καὶ νήσων sehr wahrscheinlich ist.

Carlo M. Lucarini
Palermo
carlo.lucarini@unipa.it

Bibliographie

- S. M. Burstein (Komm.), Agatharchides of Cnidos, *On the Erythraean Sea* (London 1989).
- A. Diller, *The Tradition of the Minor Greek Geographers* (Oxford 1952).
- R. Henry (Hg.), Photius, *Bibliothèque VII* (Paris 1974).
- D. Marcotte (Hg.), *Géographes grecs I* (Paris 2000).
- C. Müller (Hg.), *Geographi Graeci minores I* (Parisiis 1855).

The aim of this paper is to shed new light on some passages of Agatharchides of Cnidos and Marcian of Heraclea. A new textual arrangement is proposed for ten passages of Agatharchides and eight of Marcian.

В статье предлагаются новые чтения для десяти пассажей Агатархида Книдского и восьми пассажей Маркиана Гераклейского.

CONSPECTUS

GAUTHIER LIBERMAN	
Petits riens sophocléens : <i>Œdipe à Colone</i> II	173
WALTER LAPINI	
La chiamarono <i>amplesso rubato</i> (Euripide, <i>Elena</i> 22)	199
VALERIA PETROVA	
The Bronze Horse and the Lifetime of Simon the Athenian	210
CARLO M. LUCARINI	
Textkritisches zu Agatharchides von Knidos und zu Markianos von Heraklea	221
SOFIA LARIONOVA	
Quadrivium in Varro's <i>Disciplines</i>	228
NATALIA KUZNETSOVA	
Ciceros Kritik an dem antonischen Provokationsgesetz	254
BORIS HOGENMÜLLER	
<i>Ameana (?) puella defutata</i> . Textkritische Überlegung zu Cat. c. 41 ...	273
VSEVOLOD ZELTCHENKO	
Le mouchoir de Vatinius (Quint. <i>Inst.</i> VI, 3, 60)	282
MARIA N. KAZANSKAYA	
'Ιφιάνασσα: A Lost Homeric Reading in Lucian?	296
SVETLANA DUBOVA	
Apuleius' Venus and Speech Characterization	308
HANAN M. I. ISMAIL	
Some Insights into Egypt's History under the Reign of Maximinus Thrax (Mid-March / 25 March AD 235 – 10 May AD 238)	320
Keywords	341

Статьи сопровождаются резюме на русском и английском языке

Summary in Russian and English